

Виолета Цветковска Оцокољић¹

Факултет за културу и медије, Мегатренд Универзитет

Татјана Цветковски²

Факултет за пословне студије, Мегатренд Универзитет

ЕКСТРЕМНИ ТУРИЗАМ КАО НОВИ ВИД КУЛТУРНОГ АНГАЖМАНА

Тема овог рада је анализа пораста екстремног туризма и утицаја који медији остварују на потенцијалне туристе путем резонантних представа ризика у форми директног преноса. У раду је дато истраживање пораста елементарних непогода у последњих двадесет година, тумачење ризика и медијских слика и њихов утицај на одлуке које човек доноси приликом планирања путовања. Иако истраживања указују на смањење броја туриста у земљама са високом стопом ризика, ови подаци варирају а све чешћа је појава туристичких агенција које нуде управо овакав вид дестинација. У раду је нарочито посвећена пажња швајцарској агенцији *Babel Travel*, типу културно-ангажованих путовања и једном од оснивача, авантуристи и новинару Роберту Јангу Пелтону који заједно стварају примамљив маркетинг за потенцијалне *екстремне* туристе. Кроз опште типове ризика извршена је упоредна анализа у односу на уобичајену перцепцију ризика и охрабривање и подстицање истих у оквиру екстремног туризма.

Кључне речи: екстремни туризам, катастрофе, ризици, култура.

Увод

Просечни припадник савременог потрошачког друштва презасићен несрећама, ратовима и најразличитијим видовима насиља (од других људи или *природе*) које доживљава директно или чешће посредовано путем медија, окреће се *новом* виду стварности са којом се суочава и која постаје део његове свакодневице. С обзиром на успостављене моделе потрошње као начин проживљавања данашњице, у времену које више није доба производа и услуга, већ је првенствено окарактерисано као индустрија доживљаја³, по-

---

¹ vcvetkovska-ocokoljic@megatrend.edu.rs

² tcvetkovski@megatrend.edu.rs

³ Индустрија или економија доживљаја заснива се на садржајима или производима који изазивају одређени доживљај код потрошача. Више о томе види у: Pine and Gilmore, 1999.

јединац постаје колекционар утисака и авантура. Међутим, са развојем овог новог вида потрошње јавља се потреба за необичним, неуобичајеним и екстремним врстама доживљаја. Потреба да се распрострањени туризам, који је присутан услед опште мобилности изазване развојем технике и технологије, сведе на стандардне понуде и аранжмане, условила је и потребу за неком врстом ексклузивитета, нечим новим и посебним. Данашњи туриста обилази музеје, галерије и остале природне и културне знаменитости, прецизно упаковане у аранжмане туристичке агенције. Споменици културне баштине су претрпани знатижељним, уморним посетиоцима које воде исто тако уморни водичи. Али, у коликој мери бескрајни дугачки редови пред улазима у музеје говоре о истинској заинтересованости појединаца или је то још један вид брижљиво упаковане туристичке понуде зарад понуде?

Циљ овог рада је истраживање новог вида туризма, који се управо услед масовности и мобилности путника јавља као посебна ексклузивна врста намењена појединцима, који су у могућности да је финансијски себи приуште. Популарно назван у медијима, "дизастер туризам"⁴ је нова грана туризма где путник обилази поплавама, потресима, ратовима недавно похарана подручја⁵. У овом раду истраживаће се однос смањења или пораста броја туриста услед повећаног ризика као и посебна врста *опасног* доживљаја коју промовишу поједине туристичке агенције.

Катастрофе, ратови и пораст ризика

Тумачење грчке речи *катастрофи* (која је одомаћена у Србији⁶) подразумева велику несрећу, тежак догађај или пропаст (Вујаклија 1972, 413)

---

⁴ Иако се овај вид туризма све чешће назива ратним туризмом, одредница није добра јер ова нова грана подразумева све врсте катастрофа, од елементарних непогода до ратова. Према Ситону (Seaton 1999, 131) овај вид туризма се назива и *dark tourism* или *thanatourism*, што указује на његову снажну везу са смрћу и директним суочавањем са туђим страдањима. *Thanatourism* се тумачи и као облик путовања мотивисаних у потпуности или делимично жељом за стварним или симболичним сусретом са смрћу (Lisle 2007, 333). Једно од одређења које се чешће наводи у медијима је и екстремни туризам. "Екстремни туризам", *Press*, Б.Р., 12.04.2009. (посећено 20.03.2011). Доступно на: <http://www.pressonline.rs/sr/vesti/Presspedia/story/62776/Najopasnije+destinacije+na+svetu.html>

⁵ "Godišnji odmor na zgarištima i ratnim poprištima", *Neovisni online Business magazin*, 21.08.2008. (посећено 7.10.2010). Доступно на: http://www.biznis.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=40358&Itemid=2

⁶ Следи пример једне уобичајене вести поводом велике природне непогоде (земљотреса), која са речју "страхује се" добија још страшније значење и слико-

која обухвата низ озбиљних последица као што су повређивање или губитак живота животиња и људи, материјална штета и читав низ разорних дејстава. Овакво тумачење обухвата догађаје повезане са геофизичким, метеоролошким или биолошким ризицима као што су земљотреси, вулкани, поплаве, олује, пожари, епидемије и глад. Такође, тумачење се односи и на догађаје настале као производ техничких или социополитичких претњи попут великих изненадних несрећа, ратова и деловања терориста (Schenk 2007). Наведена одређења у својој суштини увек носе извештајни ризик.

Из угла савременог схватања ризика, Бернштајн (Bernstein 1996) се усмерава на развој теорије вероватноће коју види као средство путем којег друштво и појединци доносе рационалније одлуке. Он не сматра да ће људи постати рационалнији већ да ће разумевање ризика омогућити доношење одлука на рационалнији начин. Насупрот овом тумачењу у коме је ризик одређен пре свега као могућност, стоји одређење ризика из угла случајних губитака (Green 1995, 196). До овог закључка Грин је дошла проучавајући катастрофе кроз историју људског друштва, одређујући их као "злу срећу" која задовољава два основна критеријума: догађај мора бити немотивисан (или најблаже, виђен као такав) и мора бити непредвидив. Пратећи паралелне записе о ризицима (катастрофама) кроз историјски дискурс она је препознала бројне културне проблеме у вези са одговорношћу, неизвесношћу и кривицом. Ипак, данас се јавност о природним катастрофама углавном образује путем медија који са друге стране ретко дају могућност стручним особама да изразе своје мишљење или претпоставке. Тако катастрофе постају поподневна забава, романсирани авантуристички доживљај или вентил који служи за ослобађање страхова, јер се све дешава неком другом, негде далеко. Вести које се емитују у виду директног аудиовизуелног преноса поруке и "истинитост"⁷ која се подразумева најчешће носе призивак сензационализма. Попут доброг, *најбољег* производа који се рекламира, катастрофе се пакују у најстрашније, најсмртоносније, најопасније, а тиме и најужбудљивије доживљаје. И наравно, оне то у највећем броју случајева и јесу. По узору

витост: "Катастрофалан земљотрес погодио је Хаити. Страхује се да има више хиљада жртава." 13.01.2010. B92. (посећено 20.02.2010). Доступно на: <http://www.B92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=01...>

⁷ Проблем истинитости у директном преносу постаје све снажнији. Уколико се извуче један исечак стварности или низ сродних сцена које не морају заиста приказивати целокупан догађај, али су њен саставни део и које делују метонимијски, оне могу изазвати илузију, а такође бити саставни део преноса уживо. Више о такозваним изобличењима у медијским представама види у: Цветковска Оцокољић и Цветковски 2010.

на ову врсту понуде, 1992. године италијански туристички агент Масимо Бајерле (Massimo Beyerle) осмислио је ратни туристички аранжман по имену *October war zone*, који је нудио туристима потпуни увид у стварност места "управо приказаних на телевизијским вестима" за 25.000 долара по особи. Његова услуга обухватала је обезбеђење и лекарске услуге. Дестинације у понуди су укључивале југ Либана, Дубровник или Вуковар, а Масимо је обећавао да ће туристи имати могућност да се максимално приближе местима приказаним на телевизији, да упознају људе и сами сведоче о последицама проузрокованим ратом (Phipps 1999, 83). Према појединим наводима, аранжман *October war zone Tour* омогућавао је туристима да за наведену своту новца проведу две недеље на бојном пољу (Lisle 2007, 333). Такође, Џонстон (*Johnstone 2011*), позивајући се на истог водича, наводи да су "производи мрачног туризма били доступни конзументима већ након десет месеци од почетка рата" и да им је било омогућено да уплате "ратне туре у граничним зонама конфликта" (*Johnstone 2011, 51*). Аутор наводи да је у понуди био и одлазак у Сарајево. Такође, на интернет страници www.ina.fr може се пронаћи кратка репортажа (заправо реклама) под називом *Italie: Frissons pour les vacances*, снимљена 12. маја 1993. године која почиње са речима: "Немојте се више двоумити у вези са вашим годишњим одмором. Директно у Босну..." Ове рече прате кратки снимци рата у Босни (пуцање са кровова зграда) у складу са врстом туристичке понуде. Потом следе даљи описи тура, а у емисији се напомиње да овакав туристички аранжман кошта 150 000 франака⁸.

Ратни туристи долазили су у Босну организовано, али и самостално, већ на самом почетку рата, најчешће одевени као новинари или ратни репортери (Godsworthy, 2008). Са друге стране, прави новинари су се поделили у две групе. Једни су представљали рат са најстрашнијим гнушањем, док су други говорили о рату као о пикнику, роштиљу, сексу и вицевама⁹. Један од приказа рата у Босни је и Харисова (Paul Harris) књига под називом *Games of Chance: War, Sex & Survival in the World's Most Dangerous Places*¹⁰ у којој он представља рат као авантуру. Он такође го-

---

⁸ "Italie: Frissons pour les vacances", *Midi 2*, 12.05.1993 (1min48s), мој превод са француског језика, (посећено 20.05.2011). Доступно на: <http://www.ina.fr/video/CAB93027530/italie-frissons-pour-les-vacances.fr.html>

⁹ У доступним радовима, књигама и извештајима провлачи се борба између новинара који су извештавали са терена (и који су углавном рат представљали као добру забаву) и оних који су писали о рату из хотелских соба (*Holiday Inn* у Сарајеву).

¹⁰ Harris, Paul. 1999. *Games of Chance: War, Sex & Survival in the World's Most Dangerous Places*, Scotland: Frontline Publications, књига у штампи, одломак објављен на интернет страници. (посећено 20.05.2011). Доступно на: <http://www>.

вори о америчким новинаркама које изгледају као филмске звезде и помиње извесну Шери (Sherry) из Ајове описујући је као мешавину Мерилин Монро и Барбике. Шери проводи доста времена са њим, на путовањима у ратна подручја по Хрватској и Босни и стално тражи купатило како би поправила своју шминку. Парадокс рата, несреће и страдања код њега се преплиће са ликом жене која је обучена по последњој моди и која стално брине о свом физичком изгледу док повремено заборавља маскару по тоалетима и моли га да се врате назад у град (или варошицу, село). Један од таквих примера је део у коме описује Пакрац: "Знао сам са хрватске телевизије да је било доста борби у граду по имену Пакрац, и који се наравно налазио на свега неколико сати вожње од Загреба, и звучало је крајње разумно као одлична дестинација за једнодневни пикник" (Harris 1999).

Велике људске трагедије данас постају изазов за појединце, а да њихов број расте, говоре и све чешће професионално организовани туристички аранжмани које носе призивак опасног и ризика. Да ли је човеку потребан нови вид забаве и ексклузивности, више га не задовољавају природна и културна богатства дестинација или је дошло друго време у коме туристичка путовања попримају призивак нове врсте доживљаја. Рушилачки нагон тако присутан у савременој култури света преовладава постепено и у савременом туризму. Старе рушевине древних цивилизација као да уступају место новим, савременим рушевинама или, према речима новинара, постаје сасвим нормално "учинити несрећу других саставним дијелом свог путовања, својега годишњег одмора, путовати не да би се видјело старе градове и уља старих мајстора, већ да би се видјело нове рушевине и проматрало туђу бол"¹¹. У складу са порастом ове врсте туризма¹² јављају се и пратећи материјали едукативног карактера попут туристичких водича, међу којима је најпознатија књига америчког новинара Пелтона (Robert Young Pelton) под називом *Најопаснија места на свету* (*The World Most Dangerous Places*)¹³.

---

conflictanalysis.com/pages/bk_extr.html. Овој врсти приказа рата припада и Лојдова (Anthony Loyd) књига под називом *My War Gone By, I Miss It So*, која описује рат у Босни као добру забаву и пријатно лето током којег је он преко роштиља посматрао села која горе, збијао шале и дружио се са злогласним убицама.

¹¹ "Godišnji odmor na zgarištima i ratnim poprištima", *Neovisni online Business magazin*, 21.08.2008. (посећено 7.10.2010). Доступно на: http://www.biznis.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=40358&Itemid=2

¹² Ова врста туризма ипак није нова појава. Детаљније о примерима ратног туризма кроз историју види у: Baldwin and Sharpley, 2009.

¹³ Наведени водич наликује на често цитиран водич за преживљавање, који се под називом *Фама* појавио у Сарајеву за време опсаде, 1993. године. У водичу се, између осталог, дају детаљна упутства о томе како избећи снајпере и

Међутим, да би се одгонетнуло питање сврхе одласка на путовања са високим процентом ризика, мора се кренути од неких основних одредница. Ризик и узбуђење које оно носи јавља се када се човек сусретне са нечим што је за њега необично, изненађујуће, ненормално, ексцентрично, чак и егоистично, а што обезбеђује језгро за оно што се, као психолошка појава, сматра занимљивим или изузетним.

"Психолошки је разумљиво да ће оно што је изузетно привући пажњу на основу контраста са уобичајеним опажајима, пошто све оно што је неочекивано и невероватно изазива удар, 'шок' и појачавајући, односно наглашавајући извесне елементе јединственог доживљаја условљава, чак диктира извесну врсту преоријентације од стране субјекта" (Илић 1979, 81).

Преусмеравање које се дешава унутар појединца, шок која га раздрма и помаже му да се осети живим, буди његове успаване селективне моћи и битно мења угао гледања на свет. О сусрету сцена које се *сукобљавају* са уобичајеним опажајима најбоље сведочи фотографија (Слика 1) која се појавила у марту 2007 године у *The New York Times*, и која је проглашена фотографијом године, а пратио ју је наслов *Ратни туристи или избеглице? (War Tourists or Refugees?)*. Тим поводом је Мишел Мекнели (Mischele McNally) помоћник главног уредника *овог магазина* описала слику на следећи начин: "То је слика коју не можете да престанете да гледате. Ова фотографија вас тера да гледате даље иза очигледног¹⁴."

На начин на који је узбудљиво путовање у пределе са високом стопом ризика, узбудљиве су и медијске представе које појединац прима и доживљава. Ипак, за разлику од авантуристичких филмова, медијски феномен познат као директан пренос уноси дубљи немир управо из сазнања да се нешто страшно у том тренутку негде дешава. Страшне медијске слике злоупотребљавају се у циљу поистовећивања појединца са наметнутом сликом света, а свакодневна слика ризика постаје персонализована представа или побуђена чежња да се виђено заиста и доживи.

Моћ конверзије, односно имагинарно померање у неки други медијум, у неку другу раван доживљаја, помаже човеку (потенцијалном потрошачу) да, са једне стране одустане од путовања и остане у страху, док

где купити бензин (од UNPROFOR-а или на црном тржишту). Водич је објављен на енглеском језику, а према речима (босанског) издавача, настао је као производ најезде страних новинара који су желели да директно искусе рат. Детаљније о водичу и савременим послератним туристичким дестинацијама на простору бивше Југославије види у: *Johnstone 2011, 51-53*.

¹⁴ "War Tourists or Refugees?", *The New York Times*, 9.03.2007. Фотографија: Spencer Platt. (посећено 20.05.2011). Доступно на: <http://thelede.blogs.nytimes.com/2007/03/09/war-tourists-or-refugees/>

Ekstremni turizam...

са друге стране покреће појединце у жељи да доживе исто или барем слично искуство. И док се путем медија углавном подстичу научнопопуларне тврдње, са друге стране, покреће се комуникација у складу са религијским тумачењима, разним предсказањима и "последњим" временима. У прилог апокалиптичним предсказањима, тако омиљеним у медијима, успостављају се и нови научни модели. Шенк (Schenk 2007) у том контексту говори о такозваној теорији пропасти (*disaster theory*) на примеру нестанка цивилизације Маја, а у прогнози даљег нестанка човечанства и читаве планете.

Слика 1. Група младих у руинама предграђа Бејрута (15. август 2006), дан након завршеног сукоба између Израела и Хезболаха у Либану¹⁵

Међутим, званичне изјаве и истраживања, која редовно објављује *International Disaster Database*¹⁶ и *Centre for Research on the Epidemiology of Disaster (CRED)*¹⁷, говоре о томе да је у последње две деценије број катастрофа знатно порастао и да се тај број стално увећава, носећи са собом бројне, често несагледиве последице (Табела 1 и 2). Иако у перцепцији ризика углавном преовладава психометријска парадигма (Sjöberg,

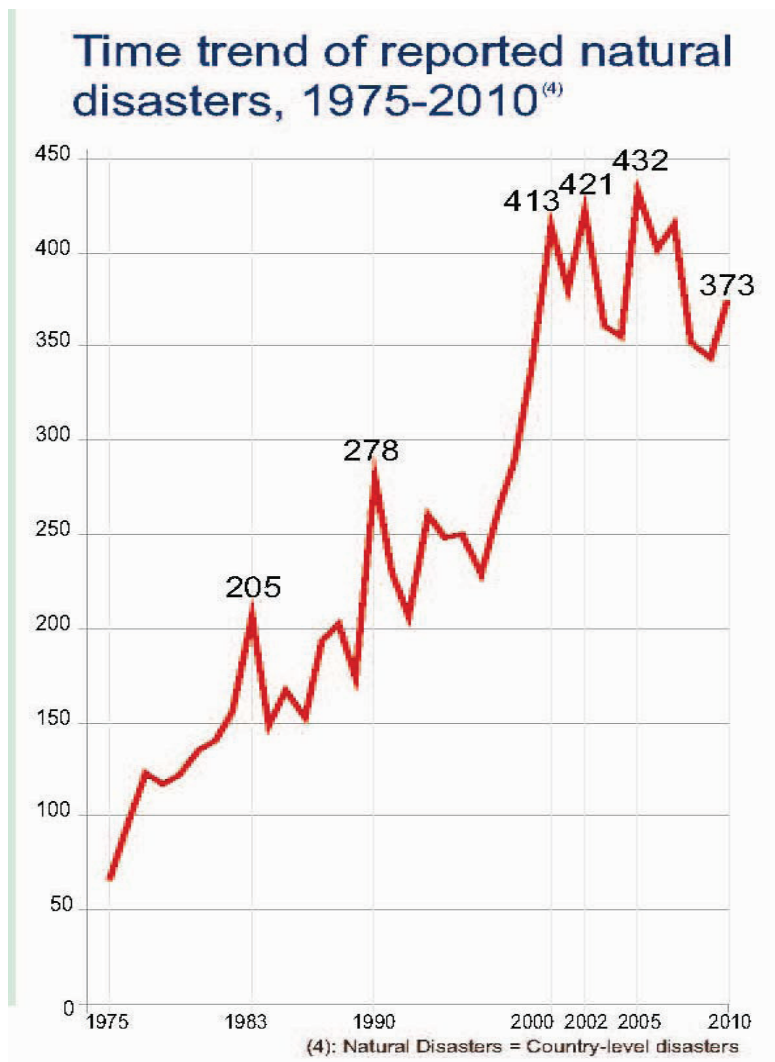
---

¹⁵ Исто.

¹⁶Доступно на: <http://www.emdat.be> (посећено 10.04.2011).

¹⁷Доступно на: <http://www.cred.be> (посећено 10.04.2011).

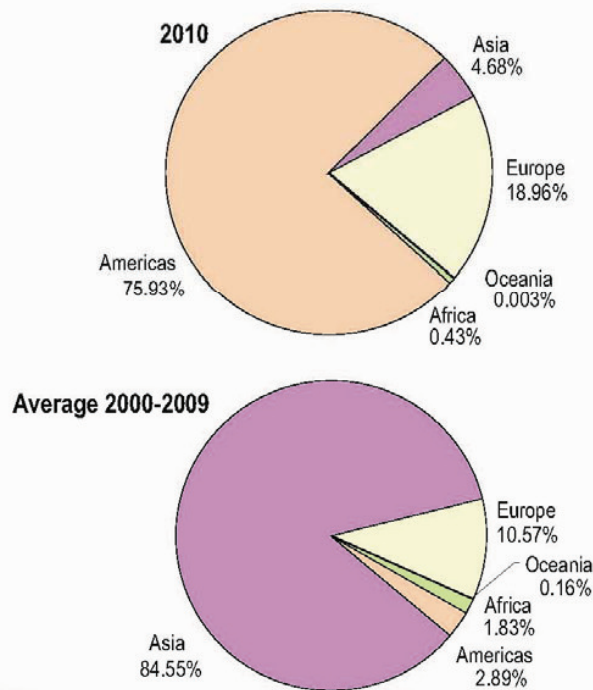
Moen and Rundmo 2004, 10), koja podržava mišljenje da je rizik subjektivan doživljaj i da ne postoji spolja, nezavistan od naših misli i kulture, porast katastrofa govori o tome da je rizik stvarna činjenica i sastavni deo života savremenog čoveka.

Табела 1. Пораст природних катастрофа у периоду од 1975-2010

Percentage of people killed by natural disasters by region

Табела 2. Процентуално изражен број настрадалих од природних катастрофа по регионима¹⁸

Нови начини тумачења и објашњења света путем рационалности, доказивања и статистичког расуђивања, довели су до свођења катастрофа¹⁹ на научне чињенице. У попису природних катастрофа уобичајено се убрајају земљотреси, вулканске ерупције, поплаве, пожари, снежне мећаве, клизишта и суше. Утицај природних катастрофа на туризам, односно

¹⁸ "2010 disasters in numbers", (посећено 3.03.2011). Доступно на: http://www.preventionweb.net/files/17615_confpress2010.pdf

¹⁹ По научној дефиницији земљотрес представља осцилацију честица тла као последицу ослобађања Земљине унутрашње енергије (Пешић 1995).

на његово опадање, само је једна од последица ових крупних догађаја, која се директно одражава на економски раст (пад) одређене државе. Према појединим истраживањима земљотрес који се десио 1999. у Тајвану довео је до пада броја међународних туриста за 15% док је цунами у Индијском океану 2005. године утицао на смањење броја туриста на Малдивима за 69,7% (Kwangsoo and Reisinger 2010). Ипак, циљ овог рада је да укаже на супротне процесе, односно мању групу појединаца који се окрећу тзв. дизастер туризму и организација које их воде на опасна путовања.

Упоредна анализа ризика на путовањима: страх или изазов

Ризик на путовањима (*travel risk*) може се одредити као могућност доживљаја опасности на путовању или као свест о постојању ризика од повреде (емоционалне или физичке) током путовања. Ипак, у зависности од врсте путовања перцепција ризика и однос путника се веома разликују. Уобичајени ризици са којима се потенцијални путници суочавају су различити: културни, ризици везани за криминал, функционални, финансијски, здравствени, физички, политички, психолошки, друштвени, терористички, временски и ризици од природних непогода (Kwangsoo and Reisinger 2010). Међутим, иако истраживања показују да број туриста знатно опада услед природних катастрофа или њихове потенцијалне могућности, појединци различито реагују на ризике током путовања. Према Дагласу (Douglas 1992, 10), "ризик није само вероватноћа догађаја, већ и вероватноћа исхода", што додатно стимулише потребу да се појединац игра и забавља у прорачунима потенцијалних могућности које му се могу понудити на местима са високим процентом ризика.

Потреба за игром, која преовладава у животу савременог човека, изражава се и у игри са сопственим животом и догађајима. Као добар пример понуде овакве врсте свакако је интернет страница под називом *Come back alive*²⁰, коју је покренуо већ поменути новинар Пелтон, а "драгоцен извором информација за екстремне туристе сматра се и страница Уједињених нација ReliefWeb, која пружа најактуелније податке о местима погођеним катастрофама"²¹. На поменутој интернет страници потенцијалне екстремне туристе дочекује карта света испод које пише:

---

²⁰ Доступно на: <http://comebackalive.com> (посећено 20.04.2010).

²¹ "Провод уз хијене и Гајгеров бројач", Малиш, Бранка, *Politika online*, 17.10.2010 (посећено 20.04.2010). Доступно на: <http://www.politika.rs/rubrike/Magazin/Provod-uz-hijene-i-Gajgerov-brojac.sr.html>

"Опасна места су коначно овде. Посети их ако се усуђујеш!"²². На интерактивној мапи света довољно је да одаберете континент и најопаснија места ће се појавити. У оквиру одабране појединачне државе могуће је приступити општем увиду, саветима поводом ствари које су неопходне за путовање, степену здравственог ризика и сигурности. Тако је, на пример, Грузија, према најсвежијим подацима, окарактерисана са фактором ризика 3 (од могућих 4), а Либан фактором 4, односно највећим степеном ризика²³.

Пелтон је у партнерству са Полардом (Kevin Pollard) основао туристичку агенцију *Babel Travel* (2008), која нуди најразличитије видове туристичких аранжмана, од најнеобичнијих и хармоничних до, наравно, изразито опасних, по чему је и стекла велику популарност. У интервјуу за *CBC News*, Полард је изјавио да, иако туризам у ризичним подручјима није новост, његова је агенција прва понудила широк спектар опасних дестинација, путовања на ратом захваћена подручја, док су се остале агенције усмеравале на једну или свега неколико држава. Агенција обухвата аранжмане за Авганистан, Ирак, Иран, Северну Кореју, Сомалију и Судан, док је у плану одлазак и у Јемен, Бурму, Колумбију, Сијера Леоне и Либерiju. У чланку се даље наводи да су путовања намењена свачијем буџету и могу трајати од 11 до 22 дана, са ценом од , каже да је људима доста старих места и масовног туризма и да траже нешто ново и узбудљиво. Таква врста "граничних путовања" са високим ризиком даје путовањима елемент престижа²⁴.

О предводнику ове необичне гране туризма уобичајено се говори као о писцу, сниматељу, новинару и авантуристи али му се често приписују и различити видови шпијунаже²⁵, с обзиром на то да се често налази у срцу војних интервенција, ратних збивања и терористичких групација²⁶. Донекле сличан романтизованом филмском лику Индијане Џонса, Пелтон чак и визуелно донекле подражава његов имиџ (шешир као уобичајени еле-

---

²² Доступно на: <http://comebackalive.com/adventures/dangerous-places-is-finally-here-visit-if-you-dare/> (посећено 20.04.2010).

²³ Доступно на: <http://comebackalive.com/countries> (посећено 20.04.2010).

²⁴ "War-zone vacations pitched to tourist", Hildebrandt, Amber, *CBC News*, 10.12.2010. (посећено 10.04.2011). Доступно на: <http://www.cbc.ca/news/story/2010/12/10/dangerous-places-packaged-tours.html>

²⁵ О оптужбама Пелтона поводом шпијунаже и, потом, извињењима, види детаљније у: "Setting the record straight on Robert Young Pelton", Mudge Robert and Zeizer Kristin, *Deutsche Welle*, 26.05.2010 (посећено 10.04.2011). Доступно на: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5609836,00.html>

²⁶ Овај авантуриста би се могао окарактерисати као савремена верзија мешавине Индијане Џонса и Џејмса Бонда. Детаљније о Пелтону на веб страници: <http://comebackalive.com/adventures/somaliland-adventure/>

мент, покрети и изрази лица). Његов физички изглед (Слика 2) битно доприноси да се потенцијални путници поистовете са авантуристичким духом и жељом за откривањем тајних и опасних места²⁷, заборављених (у овом случају маргинализованих) култура и цивилизација²⁸. Покренути низ туристичких високо ризичних аранжмана у оквиру агенције назван је *Културно ангажована путовања (cultural engagement trips) у земље у којима је хитно потребна хуманитарна помоћ*²⁹. Овај назив, како аутори агенцијске понуде објашњавају, одражава усмерење на интелектуалне, емоционалне и едукативне потребе путника, јер охрабрује туристе да превазилазе и руше успостављене баријере поводом различитих култура, нарочито у подручјима која су доживела велике кризе. Путници који учествују у културноангажованим путовањима добијају мини водич са најважнијим подацима о дестинацији на коју одлазе, али се истовремено охрабрују да обилазе најопаснија места на свету у сопственом аранжману³⁰. Такозвани *Do-it-yourself travel guide* сачињен је као мини водич по моделу Пелтонове књиге *The World's Most Dangerous Places*³¹.

Иако су уобичајени ризици са којима се потенцијални путници суочавају на путовањима различити, на основу предложених (Kwangsoo and Reisinger, 2010) биће испитана њихова већа или мања могућност предвиђања и перцепција путника у случају агенције *Babel Travel*. У аранжману агенције су нарочито занимљиве управо дестинације назване Културно ангажована путовања: Авганистан, Борнео, Камбоџа, Египат, Индија, Иран, Ирак, Јордан, Мароко, Непал, Северна Кореја, Сомалија, Судан, Тајланд, Турска и Вијетнам.

---

²⁷ Welcome to *Babel Travel*, where we Speak the Language of the Adventure Traveller! (посећено 10.04.2011).

Доступно на: <http://www.babeltravel.com/site/html/index.php>

²⁸ Један од оваквих примера је свакако Судан (некадашња Нубија), као једна од дестинација коју агенција нуди, а која подразумева обилазак древних египатских храмова. Обилазак подразумева туру од Картума, преко пирамида краљевства Мероје до дружења са локалним политичарима и помагања у болницама.

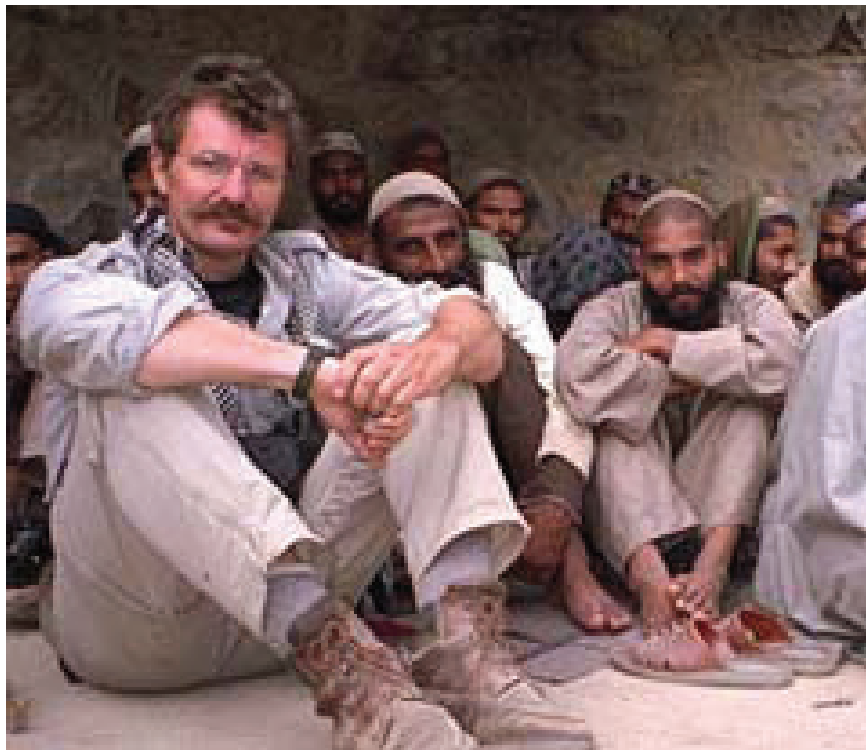
Доступно на: <http://adventu.re/sudan.html> (посећено 10.04.2011).

²⁹ *Cultural Engagement Trips to Countries with Urgent Humanitarian Needs*, "Adventures: Real Expeditions for Real People". На насловној страници такође се налази поднаслов: Авантуристичка путовања на места на која друге агенције јеноставно не иду (*Adventurous Trips to Places Other Companies Just Don't Go*). (посећено 10.04.2011).

Доступно на: <http://adventu.re/cultural-engagement-trips.html>

³⁰ Харис (1999) у прилог томе закључује да су први дани било ког ратног сукоба најбоље време за боравак и да и на најопаснијим местима на свету готово увек постоји један хотел отворен за ратне госте.

³¹ Доступно на: <http://www.babeltravel.com/site/html/sections/rtp/dp.php>

Слика 2. Екстремни завршетак културног ангажовања: Роберт Јанг Пелтон са талибанским затвореницима у Авганистану³²

Одређења ризика су бројна, али се може кренути од тумачења ризика као вероватноће да ће појединац искусити неку врсту опасности. Као веза јавља се вероватноћа (не)жељеног догађаја и низ могућих последица. "Оно што је ипак заједничко свим концептима ризика јесте прављење разлике између стварности и могућности" (Sjöberg, Moen and Rundmo 2004, 12). Неизвесност која је саставни део теорија о ризику битно утиче и на

---

³² Фотографију прати додатни поднаслов: *Посетите најнеприступачнија места уз удобност, сигурност и увид.* (посећено 12.04.2011). Доступно на: <http://www.babeltravel.com/site/html/sections/youradventure/tripstyles.php>. У чланку под називом *Ратни туризам* наводи се да су Американци, и данас, нарочито заинтересовани за сусрет са муџахединима "Ти 'муџахедини', наши, босански, локални домороци који се у оквиру туристичке понуде, за муџахедине, издају, продају туристима чак ЦД-ове и ДВД филмове са најгрознијим сценама сниманим за вријеме рата". "Ратни туризам", Мишић, Периша, (посећено 20.05.2011). Доступно на: <http://www.domaljevac.com/osini-po-prasini/rat3/ratni-turizam/>

људско понашање. Ипак, у даљем тексту ће бити анализирани основни типови ризика и неизвесност коју они носе, али у контексту охрабривања изазивања потенцијално опасних ситуација и планираних ризика. С обзиром на то да је неизвесност тесно повезана са ризиком, а тиме и са понашањем појединца, она постаје важан посредник људске реакције у ситуацијама са непознатим исходима (Sjöberg, Moen and Rundmo 2004).

Културни ризик јавља се уобичајено у односу према култури државе у коју се путује у смислу неразумевања и различитости у начину живота или слабог (не)познавања језика државе у коју се одлази. Културно ангажована путовања која поменути агенција нуди подразумевају упознавање културе и поистовећивање са њеним припадницима. Агенција изричито наглашава услугу водича на енглеском језику, али и локалног водича који ће упознавати туристе са обичајима и историјом свог народа. Као посредник у спајању две различите културе јавља се локални водич који има задатак да умањи баријеру од непознатог. Иако се стиче утисак да се агенција овом услугом нарочито поноси, она није неуобичајена³³. У оквиру културне ангажованости агенција нуди сусрет са обичним људима, званичницима, терористима и затвореницима, домаћу кухињу и гостинске куће и хотеле, као и низ различитих превозних средстава.

Ризици могу бити везани и за криминал у одређеној држави и страх путника од потенцијалне пљачке, силовања³⁴, отмице или убиства. Иако се, и данас, свакодневно могу прочитати вести о киднаповању страних туриста у Либану, њихов број упорно расте. Упркос страху од рата, забележено је да је око два милиона туриста посетило Либан већ у 2009. години.³⁵ О ратном

---

³³ Из искуства аутора овог чланка, у оквиру бројних дестинација, српске агенције увек укључују локалне водиче и то не толико из нарочите жеље за разноврсношћу понуде, већ због закона држава у које се одлази. Ипак, ова понуда примамљиво звучи и нуди осећај сигурности.

³⁴ Проституција је уобичајена последица сиромаштва и ратних сукоба. Међутим, оно што је најстрашније у таквим ситуацијама је управо што су жртве неретко нападнуте од стране оних који су ту да би их заштитили. У чланку објављеном под називом *We are Dying of Your Protection*, описано је више случајева принудне проституције током рата у Босни. Потресна исповест девојке од 19 година говори о приморавању на секс од стране француских официра са речима да је то њена дужност "јер они помажу Босни". Проституција са војницима УН-а постаје проблем већ 1993. године због наглог ширења сиде. У чланку се наводи и случај петнаестогодишње девојчице која се окренула проституцији како би преживела, а према њеним речима клијенти су јој били чланови свих УН батаљона стационираних у Сарајеву (Mehic 1995: 43-44).

³⁵ "Despite fears of war, Lebanon readies for summer tourism", *Haaretz*, 29. 04. 2010. <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/despise-fears-of-war-lebanon-readies-for-summer-tourism-1.287412>

Ekstremni turizam...

туризму говори и чланак са помало ироничним називом *Музеј Хезболаха: рат за целу породицу* (*Hezbollah museum: war for all the family*),³⁶ у коме је описана туристичка понуда музеја у граду Млита, на југу Либана, названог *Амбис*, а у коме се налазе заробљени израелски тенкови и друга војна опрема, као и комплекс пећина у којима су борци (укључујући и бројне бомбаше самоубице) живели, молили се и планирали војне операције.³⁷

Слика 3. Нигеријски утеривач дугова³⁸

Иако Пелтон не води лично туристичке групе, његово име, препознатљивост и искуство битно доприносе да се путници осећају *сигурније*, а бројна опасна путовања често су повезана са његовим ликом. Тако и фоторафија утеривача дугова који води са собом хијену (Слика 3) повезује посматрача са сценама изразитог насиља, али нуди појединцима осећај узбуђења и могућност посматрања *уживо*. Дакле, овакав вид туризма нуди могућност

---

³⁶ "Hezbollah museum: war for all the family", Theodore May, *GlobalPost*, 16. 06. 2010. <http://www.globalpost.com/dispatch/lebanon/100615/hezbollah-museum-lebanon-beirut-tourism-hamas>

³⁷ Исто.

³⁸ Преузето из чланка, "Ekstremni turizam", В. Р., *Press*, 12. 04. 2009. (посећено 20. 02. 2011). Доступно на: <http://www.pressonline.rs/sr/vesti/Presspedia/story/62776/Najopasnije+destinacije+na+svetu.html>

живота као на филму, посматрање и непосредно учествовање у насилном догађају, али са извесним осећајем сигурности јер се насилни чин догађа неом другом, неоме кога не познајемо. Учествовање уживо подражава идеју директног медијског преноса одређеног изразито насилног догађаја а агенција *Babel Travel* гарантује највиши степен безбедности.

Здравствени ризик односи се на могућност разбољевања током путовања или у оквиру дестинације, док се физички ризик односи на могућност физичких повреда, а укључује и разне врсте опасности као и повреда које могу укључити опасност по здравље. Агенција нуди путовања обећавајући висок ниво личне и физичке сигурности, наглашавајући да је Пелтон провео тридесет година у ризичним подручјима³⁹. Одлазак у земље ризичне по здравље човека није неуобичајена појава. У чланку који је објављен средином марта наводи се да чернобиљски екстремни туризам управо доживљава процват. "Док свет гледа нуклеарну катастрофу која се одвија у Јапану, која је настала услед два удара, а које је испоручила природа у облику земљотреса и цунамија, на хиљаде туриста одлази у Украјину на туру у Чернобил коју спонзорише држава"⁴⁰. Уобичајена вишегодишња (и)легална дестинација обухвата одлазак у радиоактивну зону са водичем који из Кијева креће у град духова и кошта 250 долара. У чланку се наводи да је могуће видети пустош која траје и после двадесет пет година, коју је изазвала радијација на скали 7 и која је јача од тренутне радијације у Јапану (на скали 5). Као раритет наводи се да је јачина радијације у Јапану једнака по снази јачини радијације у Чернобилу тек три километара даље. Иако влада тврди да су ове туре илегалне, украјински министар за ванредне ситуације најавио је отварање запечаћене зоне око реактора "за посетиоце који желе да науче више о трагедији која се десила пре око скоро четврт века"⁴¹. Тако, упркос тврдњама, поменути у првом делу чланка, оправданим истраживањима о смањењу броја туриста на ризичним подручјима (Kwangsoo and Reisinger 2010), према Форбсовој листи из 2009. Године, Чернобил је проглашен за "Најјединственије место на свету за посету"⁴². Такође, Јулија Јуршова, портпарол Министарства за ванредне ситуације, изјавила је за *Wall Street Jo-*

---

³⁹ Иако Пелтон не води лично путовања, *подразумева* се да је његово искуство допринело брижљивом планирању и одласку на дестинације.

⁴⁰ Преузето из чланка: "Chernobyl extreme tourism thrives in wake of Japan disaster", Kim I. Hartman, *Digital Journal*, 19.03.2011. (посећено 22.03.2011). Доступно на: <http://www.digitaljournal.com/article/304831>

⁴¹ Исто.

⁴² "World's Unique Places To Visit", Becky Chung, *Forbes Magazine* (посећено 10.04.2011). <http://www.forbes.com/2009/11/04/unique-vacations-travel-lifestyle-travel-adventure-tourism.html>

urnal да је број туриста који илегално обиђу Чернобил око 6000 годишње⁴³.

Политички ризик значи да постоји опасност да путници буду укључени у политичка превирања у земљи коју намеравају да посете. Иако овај страх оправдано постоји, агенција *Babel Travel* управо то и нуди. Она обећава упознавање и дружење са локалним политичарима. У понуди аранжмана за Сомалију обећавају се сусрет са заробљеним пиратима и одлазак у пиратску патролу, разговори са сомалијским председником и искусним политичарима као и обилазак и помоћ у болницама, избегличким камповима и школама. Ризик од укључивања у политичка превирања овде је охрабрен и добродошао је, што указује на потребу туриста да што дубље учествују у животу обичних и оних *мање обичних* људи.

Психолошки ризик означава да се искуство на путовању можда неће одразити на личност путника или његову слику о самом себи. Идеја о ексклузивности путовања, које, како по цени тако и по искуству, одступа од уобичајених, појединцу нуди осећај посебности. Парола *Само за вас у вашем граду*, сада добија измештено поље посебности *Само за вас у неком другом, ратом и катастрофама захваћеном граду!*⁴⁴

Ризик задовољства односи се на могућност да путник не постигне лично задовољство и/или самоостварење унутар искуства путовања. Као што је већ речено, агенција *Babel Travel* обећава путовање које ће вам променити живот. Нова искуства, неочекивани догађаји и невероватни доживљаји су оно што појединцу уноси жељени немир у презасићеном, немирима и стресовима, свакодневном (не)жељеном животу.

Друштвени ризик подразумева да избор одмора или активности можда неће наићи на одобравање од стране породице, пријатеља или сарадника, тако да путник може изгубити или стећи нижи лични или друштвени статус или постати неинтересантан. Уколико би појединац предузи-

---

⁴³ "Tours of Chernobyl, Ukraine Reactor, Officially Begin", *The Huffington Post*, 24.02.2011. (посећено 20.04.2011). Доступно на: http://www.huffingtonpost.com/2011/02/24/tours-of-chernobyl-ukrain_n_827689.html#s245290

⁴⁴ Зијад Јусуфовић је 2004. године први званично добио лиценцу за организовање туре на ратом захваћена подручја у Босни. Он наводи да му је једна од најпопуларнијих тура управо тзв. Немогућа мисија, у којој води туристе у обилазак линија опсаде око Сарајева, тајних тунела и снајперских линија. "Tourists flock to Bosnia war tours", Hawton, Nick, *BBC*, 11.06.2004 (посећено 20.05.2011). <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3797549.stm>. Ипак, оно о чему се ређе говори је придруживање снага УН-а (цивила и војника) током опсаде Сарајева, бројим криминалним и илегалним активностима. "Војници су могли да кријумчаре гориво и храну, заповедници и управници су могли да продају софистицираније услуге: они су могли да изведу некога из града". Ова услуга је, како Мехић (1995, 44) наводи, наплаћивана три хиљаде долара.

мањем оваквих путовања и стекао нижи статус (што је мало вероватно), он свакако неће постати неинтересантан. Свако путовање у сусрету са другим културама носи ново искуство, а овакав вид туризма гарантује низ авантура и нових непредвидивих ситуација и доживљаја.

Ризик од тероризма односи се на могућност умешаности у терористички чин, као што су отмице путника, авиона, експлозије или биохемијски напади. Као доказ да путници нису жељни само путовања на дестинације којима су непосредно претходиле велике катастрофе говори и податак о порасту туризма у Израелу 2006. године. Сукоб између Израела и Либана коштао је обе државе планираног великог туристичког прихода (око два милиона долара прихода очекиваног од туриста у Либану и планираних рекордних три милиона страних туриста у Израелу исте године). Иако је америчка влада упозоравала своје грађане да не путују у наведене земље, испоставило се да Американци и даље путују у Израел. У чланку се даље наводи како дугорочне последице рата или терористичких напада у односу на туризам ипак варирају. Наведени примери бомбашких напада у Мадриду и Лондону указују да се туризам, који је нагло опао одмах након терористичких напада, за свега неколико недеља потпуно опоравио⁴⁵.

Временски ризик представља могућност да ће искуство путника заузети превише времена, да је за путовање потребно превише времена, да производ путовања неће бити реализован на време или да ће путник изгубити или потрошити време. Агенција (као и већина других) нуди различите понуде у односу на време трајања, уобичајено од 5 до 25 дана. Цена аранжмана такође је одређена у складу са бројем предвиђених дана, при чему се не заборавља истицање јединствене авантуре и доживљаја који мењају личност и живот.

Ипак, један од највећих ризика везан је управо за природне катастрофе као и снажна ратна превирања. Природне катастрофе би се могле одредити као стихијска снага природе која проузрокује догађаје катастрофалне по човека и његово окружење, и често се не могу предвидети (нити спречити уколико би се предвиделе), чије је деловање уобичајено краткотрајно и које имају непредвидиве, често веома погубне и дугорочне последице. Природне катастрофе нису везане само за губитак људ-

---

⁴⁵ "War Tourism? People Still Traveling to Israel", Ron Claiborne, *ABC News*, 22.07.2006, (посећено 20.04.1011). Доступно на: <http://abcnews.go.com/GMA/Travel/story?id=2223854>. У чланку под називом *War Against Tourism*, Тотен (Michael J. Totten), опсежно набрајајући све ратне и терористичке сукобе и нападе, образлаже како је сваки део света подједнако несигуран и каже: "Идите у Каиро. Идите у Бејрут. Немојте уместо тога ићи у Европу јер мислите да ћете бити сигурнији". Доступно на: <http://www.michaeltotten.com/archives/2005/07/>(посећено 20.05.1011).

ских живота већ повлаче низ других проблема наносећи економску, физичку и душевну штету. Непредвидиве су, а као пандан њиховој снази у друштвеном животу јављају се ратови као кулминација сукоба у којима се људска бића мешусобно убијају. Тако се снага природних непогода може поистоветити у свом рушилачком аспекту са снагом ратова. На пример, у понуди дестинације за Сомалију следи текст: "Добродошли у Сомалију - земљу која званично не постоји!" У даљем тексту наводи се опис пута који укључује обилазак древних пећина са цртежима, плажа, главног града и номадских племена, а потом следи најзанимљивије. Путницима се нуди разговор са заробљеним пиратима као и обилазак места са антипиратском патролом, као и разговор са сомалијским председником и бројним сомалијским племенским старешинама. Уколико је то недовољно за утисак природне катастрофе могуће је обилазити вулкани, осетити снагу природе на врху Евереста или неприступачних предела Кине на висини од 6860 метара надморске висине са паролом "Шанса да будете први западни туриста..."⁴⁶

Научно истраживање и анализа великих природних катастрофа је новија појава иако су догађаји овог типа кроз људску историју тумачени као порука од виших сила. С обзиром на јака религијска убеђења, васељеном је владао свемогући Бог, а сваки наизглед "случајни" догађај имао је у позадини неко друго, дубље значење. Узроци великих катастрофа су приписивани љутитом Богу или некој врсти врачања, савеза са мрачним силама (Green 1995, 196). За разлику од непредвидивости природних катастрофа, ратови су симбол људских рушилачких стихијских нагона. Степен случајности у њима ипак је делимично предвидив, а коцкање и прорачуни који се изводе и емитују у медијима најчешће су на ниову популизма и сензације. Најстрашнији, најјачи и највећи су уобичајени суперлативи природних подрхтавања разорне снаге насупрот којих стоји мали човек изазивајући своју судбину у жељи да буде стваран, да се осети живим и да осети да постоји.

Закључак

Унутар овог рада је истражено и указано на то да људи и данас, када свесно прихватају ризик или нису у могућности да бирају алтернативу (управљају ризиком), различито реагују. Са једне стране, страх од ризика наводи савремене туристе да одустају од планираних путовања, а са дру-

---

⁴⁶ "Xinqing Peak Mountaineering and Exploration in Kekexii Nature Reserve and Uninhabited Area, China", (посећено 15.04.2011). Доступно на: <http://adventure/kekexili.html>

ге стране, број туриста у земље високе стопе ризика све више расте. Појава агенција специјализованих за овакве видове туризма такође расте. Наравно, као блажи облик јављају се разне врсте компромиса, односно аранжмани који укључују тзв. адреналинске спортове (алпинизам, сплаварење и слично). Ипак, *рат уживо* или *ратни туризам* имају своје различитости. Медији стимулишу путем директних преноса илузију стварности која постаје још сензационалнија, узбудљивија и маштовитија. Тако туђа несрећа постаје воајерска насушна потреба, а посматрање постаје квазиучествовање. Жеља да се доживи авантура, да се живи *живот као на филму*, води појединце у неистражене светове, егзотичне културе и ратом захваћена подручја. Свесно прихватање ризика постаје још узбудљивије, а одабир могућности у низу различитих ризика постаје коцкарска игра у којој је улог људски живот⁴⁷. Тако удар или шок који је произишао из сукоба обичног и необичног доводи до "једне од најзначајнијих моћи, моћи интерпретације и реинтерпретације" (Илић 1979, 82). Ако се у сваком циклусу утицаја и промене утицај посматра као иницирајући догађај промене која може имати нелинеарне и непредвидиве последице (Birkmann at al. 2010), онда је човек тај који, независно од природних непогода, ствара, иницира промене бирајући један или неколико ризика у мноштву других и предвиђајући могуће последице.

Рат у Босни као туристичка авантура један је од примера најстрашније понуде културног догађаја уживо. Као компромис успостављен услед недостатка новца или жеље за неизлагањем претераном ризику, јављају се бројне туристичке послератне дестинације, из ближе или даље прошлости. Према чланку из *BBC Newsa*, поједини јеврејски насељеници нудили су посебну "терор туру" на Западној обали и Гази где су туристи добијали обуку за борбу прса-у-прса и коришћење оружја (како да возе тенк и како да користе М16, узије, пиштоље и калашњикове), могли су да виде палестинске "терористичке енклаве" из хеликоптера и зоне бомбаша самоубица које је израелска војска заузела, и учествују у *paintball* борби у симулираном арапском селу са симулираним арапским терористима. Ова пракса рађа питања о границама туризма и о томе да ли он појачава предрасуде пре него што помаже у бољем разумевању света (Selinger, 2009: 4).

Средином XX века револуција вероватноће у науци се филтрирала у друге облике дискурса – економије, владе и закона (Hacking 1987). Тако

---

⁴⁷ У чланку под називом *Holidays in Hell*, дат је опсежан приказ разних несрећа са смртним исходом, туриста који су, угледајући се на авантуризам и медијске сцене, одлазили на несигурна подручја. "Holidays in Hell", Fedarko Kevin, Beyer Lisa, Elisabeth Lea, Richard Hornik with other bureaus, *Time*, 23.08.1993. (посећено 25.05.1011). Доступно на: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,979078,00.html#ixzz1P5H2apsD>

несрећа постаје резултат комплексних скупова фактора ризика, а сам ризик постао је основни аспект савременог живота сваког човека. Када се томе придружи фактор опсежне медијске покривености катастрофа и разних "ситнијих" људских несрећа, ризик у својству проблема (са коначним исходом кроз пропаст познатог света), савршен је модел застрашивања, а тиме и ограничавања слободе човека. Тако проблем појединца постаје проблем свих, а заједничарење се спроводи кроз мешавину научног и популарног, зачињено воајеризмом и узбуђењем које нуди непознато.

Литература

- Baldwin Frank and Richard Sharpley. 2009. "Battlefield Tourism: Bringing Organised Violence Back to Life". In *The darker side of travel: the theory and practice of dark tourism*, eds. Richard, Sharpley and Philip Stone, 186-207. UK-USA-Canada: Channel View Publications.
- Bernstein, Peter. 1996. *Against the Gods: the Remarkable Story of Risk*. New York: Wiley.
- Birkmann, J, Philip Buckle, Jill Jaeger, Mark Pelling, N. Setiadi, M.Garschagen, N Fernando and J. Kropp. 2010. Extreme events and disasters: a window of opportunity for change? Analysis of organizacional, institutional and political changes, formal and informal responses after mega-disasters. *Natural Hazards* 55(3): 637-655.
- Цветковска Оцокољић, Виолета и Татјана Цветковски. 2010. У потрази за духом ствари: употреба митолошких и алхемијских елемената у савременој економској пропаганди. *Теме XXXIV*(2): 639-656.
- Douglas, Mary. 1992. *Risk and Blame: Essays in Cultural Theory*. London: Routledge.
- Godsworthy, Simon. 2008. Journalism and Propaganda: A case study based on accounts of the conflicts in former Yugoslavia in the 1990s. *Revue Lisa e-journal* VI(1): 233-262. Доступно на: <http://lisa.revues.org/514> (посећено 20.05.2011).
- Green, Judith. 1995. *Risk, Rationality and Misfortune: Towards a Sociology of Accidents*. London: UCL Press.
- Hacking, Ian. 1987. "Was There a Probabilistic Revolution 1800-1930?". In *The Probabilistic Revolution*, eds. Kruger L., L. Daston & M. Heidelberger, 45-55. Cambridge: M.I.T. Press.
- Harris, Paul. 1999. *Games of Chance: War, Sex & Survival in the World's Most Dangerous Places*. Scotland: Frontline Publications. (књига у штампи, одломак објављен на интернет страници, посећено 20.05.2011). Доступно на: http://www.conflictanalysis.com/pages/bk_extr.html
- Илић, Милош 1979. *Теорија и филозофија стваралаштва*. Ниш: Градина.

- Johnstone, Tony. 2011. "Thanatourism and the commodification of space in post-war Croatia and Bosnia". In *Tourist Experience: Contemporary Perspectives*, eds. Richard, Sharpley and Stone Philip, 43-57. Abingdon: Routledge.
- Kwangsoo, Park and Yvette, Reisinger. 2010. Differences in the Perceived Influence of Natural Disasters and Travel Risk on International Travel. *Tourism Geographies* 12(1): 1-24.
- Lisle, Debbie. 2007. "Defending Voyeurism: Dark Tourism and the Problem of Global Security". In *Tourism and Politics: Global Frameworks and Local Realities*, eds. Peter Burns and Marina Novelli, 333-347. Amsterdam: Elsevier Ltd.
- Loyd, Anthony. 2001. *My War Gone By, I Miss It So*. USA: Penguin Books.
- Mehic, Dzenita. 1995. We are Dying of Your Protection. *The Bulletin of the Atomic Scientists* 51: 41-44
- Phipps, Peter. 1999. "Tourists, Terrorists, Death and Value". In *Travel Worlds: Journeys in Contemporary Cultural Politics*, eds. Kaur Raminder and Hutnyk, John, 74-94. London: Zed Books Ltd.
- Пешић, Лука. 2005. *Општа геологија*. Београд: Ендодинамика.
- Pine, Joseph and James Gilmore. 1999. *The Experience Economy*. Boston: Harvard Business School Press.
- Schenk Jasper Gerrit. 2007. Historical Disaster Research. State of Research, Concepts, Methods and Case Studies, *Historical Disaster Research* 32(3): 9-31.
- Selinger, Evan. 2009. Ethic and Poverty Tours, *Philosophy and Public Quarterly* 29(1/2):2-8.
- Sjöberg, Lennart, Bjorg-Elin Moen and Rundmo Torbjorn. 2004. *Explaining risk perception. An evaluation of the psychometric paradigm in risk perception research*. Trondheim: Rotunde Publikasjoner no. 84.
- Slovic Paul, Sarah Lichtenstein and Baruch Fichoff. 1979. Weighing the Risk: Which Risks are Acceptable? *Environment* 21(4): 17-20.
- Вујаклија, Милан. 1972. *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Прo-света.

**Violeta Cvetkovska Ocokoljić
Tatjana Cvetkovski**

**EXTREME TOURISM AS A NEW VERSION OF
CULTURAL ENGAGEMENT**

The topic of this paper is an analysis of the growth of extreme tourism and of the influence of the media on potential tourists through resounding representations of the risks in the form of live coverage. The paper presents a research of the increase of natural disasters in the last twenty years, an interpretation of

the risks and media coverage and their influence on the decisions that people make when planning a vacation. Even though various surveys imply that the number of tourists in high-risk countries has reduced, the data vary and there are more and more tourist agencies which offer exclusively this type of destinations. The paper specially focuses on the Swiss agency *Babel Travel*, the Cultural Engagement journeys and one of their founders, Robert Young Pelton, an adventurer and journalist, who have teamed up to create tempting marketing for potential *extreme* tourists. Using general types of risk, a comparative analysis has been conducted, comparing regular perception of risks and their encouragement in extreme tourism.

Keywords: extreme tourism, catastrophes, risks, culture.